NOVADI ZAĻO

DĀRGAIS ŠMUCSPAINIS

Atkritumu apsaimniekošana Latvijā kļūst arvien dārgāka. Tarifu celšanās satrauc iedzīvotājus, par iespējamo konkurences mazināšanos Rīgā un monopola nostiprināšanos nozarē trauksmi ceļ Konkurences padome. Kāpēc gružu izvešana, neskatoties uz centieniem tos šķirot, kļūst arvien nedraudzīgāka mūsu maciņiem?

Vecie atpūtas krēsli, ko kāds uzskatījis par liekiem savā dzīvoklī, izmesti uz ielas kļūst par lielgabarīta atkritumiem, kuru savākšana, protams, ir krietni dārgāka par ikdienas atkritumu izvešanu.

Retāk izvest nevar

Atkritumu apsaimniekotāja SIA "Clean R" valdes loceklis Guntars Levics skaidro, ka galvenais iemesls, kādēļ sadārdzinās nešķirotu atkritumu apsaimniekošana, ir dabas resursu nodokļa (DRN) pieaugums: "Tā ir Latvijas un Eiropas Savienības politika, kuras mērķis ir veicināt dabas resursu saudzīgu, pārdomātu un ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežot vides piesārņošanu, nodrošināt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, kā arī finansiāli atbalstīt vides aizsardzības pasākumus." 2016. gadā Saeima pieņēma grozījumus likumā, kas paredz, ka DRN katru gadu pieaugs un līdz 2020. gadam sasniegs 50 eiro par tonnu. "Vēl nesenā pagātnē šī likme bija mazāka par 10 eiro. Tādējādi nešķirotu sadzīves atkritumu apsaimniekošanas izmaksas pieaug proporcionāli DRN likmes kāpumam, un tas ir neizbēgams, lai motivētu iedzīvotājus šķirot atkritumus," saka G. Levics.

Atkritumu izvešanas jautājums iedzīvotājiem vienmēr ir bijis sāpīgs, un izmaksas, viņuprāt, ir lielas, rēķinot uz cilvēku, zina teikt SIA "Namu serviss APSE" projektu vadītāja Dace Ādolfa. "Taču ir jāsaprot, ka atkritumi rodas tik, cik tie rodas. Taupīšana uz izvešanas biežuma vai konteineru tilpuma rēķina visbiežāk rada tikai nekārtību mājas teritorijā. Ir mājas, kurās esam samazinājuši izvešanas reižu skaitu, bet tad atkal mainījuši to atpakaļ. Lai kvalitatīvi apsaimniekotu gružus un uzturētu teritoriju tīru, izpildām maksimālo izvešanas reižu skaitu. Vidēji tās ir 3–4 reizes nedēļā," viņa pastāsta.

Cilvēki pievēršoties atkritumu šķirošanai un cenšoties samazināt gružu apjomu, par kuru ir jāmaksā. "Diemžēl ne visi godprātīgi šķiro un tādējādi izmaksas arī nesamazina," norāda D. Ādolfa. "Atliek tikai kādam iemest neatbilstoša satura maisiņu šķirojamā konteinerā, kā tas tiek izvests par pilnu cenu." Šķiroto atkritumu konteinerus izved reizi nedēļā, bet ar to nepietiek. "Tā kā šis ir bezmaksas pasākums, pakalpojumu sniedzēji to biežāk nenodrošina. Ja ceturtdien konteineru izved, piektdien visbiežāk tas jau ir pilns," saka namu servisa pārstāve. ››

KARTONS pret nezālēm

Ilga Ķuze pie dobes, kurā pamīšus ar nopļautu zāli klāj kartona kārtas. Pavasarī būs tīra augsne.

Saldenieku ILGAS un EGILA ĶUŽU četru bērnu ģimene *zero waste* principus pārmantojusi no vecākiem. Un arī ievērot iniciatīvas "Tīri. Labi. Pilsēta bez atkritumiem" ierosinājumus ģimenei nav grūti.

1. princips. Šķiro atkritumus un aicini to darīt apkārtējos!

"Kopš sevi atceros, mūsu mājās vienmēr šķiroti atkritumi – papīri atsevišķi, novalkātās drēbes atsevišķi. Tolaik pret tiem varēja saņemt talonus reti nopērkamu mantu iegādei. Bija pašsaprotami nodot pudeles stikla taras pieņemšanas punktos; plastmasas maisiņi bija deficīts, tos saudzēja, mazgāja un atkārtoti ņēma līdzi uz veikalu, jo tur bieži vien nebija, kur iepakot preces," atceras Ilga. "Skolā organizēja makulatūras vākšanu. Tika daudz runāts, kāda tai nozīme. Ļoti spilgti atceros stāstījumu par to, cik koku jānocērt, lai saražotu konkrētu mantu. Tā bilde – zaļi koki vienā pusē, papīra kaudze otrā – mani spēcīgi iespaidoja, varbūt tās dēļ esmu ieradusi domāt, ko patērēju un kas aiz manis paliek vidē."

Tā kā Ķužiem ir māja ar kamīnu, papīra šķirošana notiek vēl smalkāk: avīzes un tualetes papīra rullīšus sadedzina, pārējais nonāk makulatūrā – vai nu bērni nogādā skolā kādai akcijai, vai nes uz papīriem paredzētu konteineru. "Meita mācās lietišķās mākslas vidusskolā un daudz izmanto biezu kartonu. Uz modeļiem viņas vārds, negribas tādus nodot makulatūrā. Pamazām sākam veidot permakultūras dobes – liekam kartonu uz augsnes un taisām pīrāgus. Kartons lēnām sadalīsies, aizturēs arī nezāles, un augsne būs vieglāk kopjama," par interesanto kartona izmantošanas veidu pastāsta Ilga.

2. princips. Jaunas lietas iegādājies tikai tad, kad tās tiešām nepieciešamas, salabo to, kas salūzis!

"Vecākie bērni ir ar mazu gadu starpību, viņi drēbes pārmantoja un nonēsāja, nekas daudz pāri nepalika. Tagad, kad izauguši, ir citādāk. Vairs nevalkātas, bet vēl labas drēbes vai nu atdodam paziņām, vai nododam labdarībai. Tomēr domājam par to, lai apģērbs tiktu pirkts pēc iespējas retāk. Vecākie bērni to izvēlas paši. Ja apģērbs ir par platu vai par šauru, es pāršuju. Labprāt tiek valkāti arī mani adījumi. Drēbes, ko pārtaisīt vairs neatmaksājas, pirms izmešanas vēl noder remontdarbiem un garāžā, un tās tiek sadedzinātas vai izmestas tikai tad, kad nudien vairs nekur nav liekamas. Veco gultasveļu, dvieļus, izdilušas segas atdodam dzīvnieku patversmei," padalās Ilga.

Sadzīves tehniku ģimene maina tikai tad, kad meistars pēc kārtējā remonta atzīst, ka tā vairs nav labojama. Vienīgi veļasmašīnu nomainījuši pret lielāku, bet veco atdāvinājuši. "Nesen pamanījām, ka veikalā "Maxima XX" ir urna ne tikai nolietotām baterijām, bet arī sīkām elektroprecēm – fēniem, tosteriem, gludekļiem utt. Ļoti noderīgi!"

3. princips. Dot priekšroku beziepakojuma produktiem!

"Uz veikalu eju ar savu auduma maisiņu. Šobrīd, kad par plastmasas maisiņiem jāmaksā, arī pārdevējas neliek tajos jebkuru preci, kas nonākusi pie kases aparāta. Diemžēl neredzu risinājumu plastmasas kārbu aizstāšanai, pērkot sveramus produktus. Jo tiešām tādā gadījumā pircējam pašam jāuzņemas atbildība par nopirktā kvalitāti. Kamēr jaunākais bērns vēl mazs, cenšos iepirkties ātri un iespējami mazāk staigāt pa veikaliem, tādēļ manā maršrutā reti ir arī tirgus, kur var iesvērt krējumu līdzi paņemtā burciņā," atzīst I. Ķuze.

4. princips. Pārdomāti iegādājies pārtiku, pareizi uzglabā to un gatavo maltītes tā, lai ēdienu nevajadzētu izmest!

Kuplā ģimenē par ārā metamu pārtiku nevajadzētu žēloties! Tomēr, ja kaut kas paliek pāri, Ilga ēdienu sasaldē, un pēc laika tas gardu muti tiek apēsts.

»

Jāizvērtē ik gadu

Pagājušajā gadā pieņemti un šogad spēkā stājušies Ministru kabineta noteikumi par sadzīves atkritumu masas un tilpuma mērījumiem ne retāk kā reizi ceturksnī. Izsludinot iepirkumu sadzīves atkritumu apsaimniekošanai, obligāti vajadzīgs atkritumu sastāva pārrēķina koeficients, saka VARAM Vides aizsardzības departamenta direktore Rudīte Vesere. Viņa skaidro: ""Atkritumu apsaimniekošanas likums" nosaka, ka pašvaldībai katru gadu jāizvērtē apsaimniekošanas maksa un tā jāpārrēķina, ja komponentes mainās, tai skaitā koeficients. Maksai jābūt adekvātai tam, kas reāli tiek izmests."

Saskaņā ar šo likumu pašvaldība organizē vai nu publisko iepirkumu vai izmanto publisko privāto partnerību. "Kāda būs šī sistēma, pašvaldībai jānosaka saistošajos noteikumos. MK noteikumos izvirzītas minimālās prasības, kas jāiekļauj tehniskajās specifikācijās un līgumos," saka ministrijas pārstāve. "Publiskā iepirkuma likums" paredz arī tā saucamo inhaus – ja nav adekvāti pieejams pakalpojums, tad pašvaldība var veidot savu kapitālsabiedrību.

Ņemot vērā, ka atkritumu apsaimniekošanas politika attiecas uz visiem pašvaldības iedzīvotājiem, diskusijas par to esot ērta tēma opozīcijas politiķiem, lai kritizētu pozīcijas darbu, domā G. Levics. Viņaprāt, līdzīgas diskusijas veidojas arī par citiem komunālajiem pakalpojumiem. SIA "Clean R" valdes loceklis uzskata, ka konkurence atkritumu apsaimniekošanas nozarē pastāv. "Jāuzsver, ka šajā nozarē konkurence tiek realizēta iepirkuma brīdī – iesniedzot savus piedāvājumus, apsaimniekotāji cīnās par tiesībām sniegt pakalpojumu uz noteiktu laiku. Lai uzvarētu kādas pašvaldības organizētajā iepirkumā, apsaimniekotājiem nākas krietni pacīnīties, jo gandrīz visos piedalās vairāki pretendenti, veidojot veselīgu konkurenci," atzīst G. Levics.

SKAITĻI

430 – apmēram tik kg atkritumu gadā saražo viens Latvijas iedzīvotājs.
7 – tik daudz reižu var pārstrādāt sašķiroto papīru; stiklu un metālu var pārstādāt bezgalīgi.
47 – tik procentu no Eiropā saražotajiem atkritumiem tiek pārstrādāti vai kompostēti.
19 – tik tūkstošu tērauda konservu kārbu nepieciešamas, lai izgatavotu detaļas jaunai automašīnai.
22 – tik tonnu ēdiena pasaulē ik gadu tiek izmests.
20 – tik alumīnija bundžiņu jāpārstrādā, lai iegūtu enerģiju, kas nepieciešama vienas jaunas bundžiņas izgatavošanai.
15 – tik daudz koku var saglabāt, pārstrādājot vienu tonnu papīra.
30 – tik dienu nepieciešams, lai viena atkritumu pārstrādei nodota stikla pudele pārtaptu jaunā un atkal pilna atgrieztos veikala plauktā.
5 – tik gadu paies, kamēr dabā pilnībā sadalīsies viena tetrapaka.
4 – tik nolietotu riepu gadā ikviena persona var bez maksas nodot šķiroto atkritumu savākšanas punktos.

AVOTS: BEZATKRITUMIEM.LV, "EUROSTAT", DIENA.LV, ASAGROUP.IT UN VIDESSERVISS.LV, LIEPAJASRAS.LV

EKSPERTS

NEPIECIEŠAMA VISU PUŠU SADARBĪBA

EDMUNDS CEPURĪTIS,
viens no biedrības "Zero Waste Latvija" dibinātājiem

Ar to, ka katrs savās mājās rūpējas par savas ekoloģiskās pēdas samazināšanu, vien ir par maz. Atbildīgi domājošiem cilvēkiem jāvienojas kopīgās prasībās, piemēram, novērst nepārstrādājamu iepakojumu ražošanu vai nepieļaut tik daudz izņēmumu vides aizsardzības likumos, ka tie zaudē jēgu.

Piemēram, saistībā ar plastmasas maisiņu aizliegumu lielveikalos ir tik daudz ar higiēnas prasībām aizbildinātu izņēmumu, ka no gari izdiskutētā un beidzot pieņemtā normatīvā akta nav nekāda praktiska labuma. Šovasar atkritumos, kas savākti jūras krastā, plastmasas maisiņu īpatsvars ir vēl lielāks nekā pērn. Tātad kopumā šī piesārņojuma apjoms nav samazinājies, lai gan daļa pircēju no maisiņiem atsakās un viņu mājās to ir mazāk.

Vēl viens sabiedrībai kopīgi risināms jautājums ir iepakojuma ražošana mārketinga vajadzībām, kad prece tiek krāšņi, kārtu kārtām iesaiņota nereti nepārstrādājamā vai pārlieku dārgi un sarežģīti pārstrādājamā materiālā tikai tādēļ, lai cilvēki to vairāk pirktu. Diemžēl Latvijā nav normatīvās bāzes, kas regulētu ražotāju izvēli, vienīgais ir dabas resursu nodoklis, kurā šādas nianses nav iestrādātas, turklāt daļa šādu iepakojumu ražotāju vai pasūtītāju pat izmanto šī nodokļa atlaides.

Savā ikdienas darbā izjūtam, ka Latvijā ļoti daudzi cilvēki ir norūpējušies par vidi, labprāt ievieš *zero waste* principus ikdienā, dalās savā pieredzē un pārņem to no citiem. Esam uzsākuši sadarbību arī ar uzņēmējiem, kuriem rūp ilgtspējīga attīstība, jo bez vides saudzēšanas tā nav iespējama. Taču jūtamu uzlabojumu atkritumu apjoma samazināšanā iespējams panākt, sadarbojoties gan patērētājiem, gan ražotājiem, gan valstij.

Katrai lietai ir sava vieta

"Neesam ideālākais piemērs, paši vēl mācāmies saprast, ko un kā darīt," par atkritumu šķirošanu savās mājās smaidot saka Lāsma Baštika. Viens no iemesliem, kāpēc Baštiku ģimene sākusi to darīt, bijusi vēlme ietaupīt. Un, redzot, ka ietaupījums patiešām ir, pie vienas atkritumu urnas, kurā samest visu, viņi noteikti neatgriezīšoties. "Tā arī dabai esam draudzīgāki," pievienojas tētis Kārlis.

"Ir forši, ka arī visi trīs bērni mācās. Mūsu rīcība rosina viņos rūpes par savu apkārtni," uz atkritumu šķirošanas plusiem norāda Lāsma Baštika.

Atkritumiem ierīkotās miskastes pagaidām ir dažādas, gan to veids, gan lielums, jo iztikuši ar to, kas mājās atrasts. "Vēlāk tiks iegādāti jauni, vienojoši konteineri. Esmu jau noskatījusi variantus, kas man patīk," stāsta Lāsma. Uz jauno dzīvesvietu Baštiku ģimene pārcēlusies salīdzinoši nesen, tāpēc arī iekārtošanās vēl neesot galā. "Domāju, ka šī nebūs vieta, kur mums stāvēs atkritumu konteineri. Visu laiku domāju, ko mainīt," saka Lāsma, skaidrojot, ka gribas, lai ir ērti un parocīgi, darbojoties virtuvē. "Šobrīd esmu tos sastūmusi visus kopā, bet ikdienā tie stāv katrs savā stūrī," atklāj sieviete. Viņa pieļauj, ka viens no iemesliem, kāpēc cilvēki izvēlas nešķirot atkritumus, ir tas, ka tiem paredzētās urnas aizņem daudz vietas. "Tas stūrītis tomēr ir vajadzīgs, bet vietas virtuvē ir tik, cik ir."

Uzsākot šķirot, sadzīves atkritumu konteinera (240 litri) izvešanas biežums Baštiku ģimenei samazinājies. "Dzirdu no cilvēkiem, ka viņiem gružus izved tikai reizi mēnesī. Mums šobrīd – divreiz. Ir bišķiņ izaicinājuma gars. Domājam, ko vēl mēs varētu darīt," teic Kārlis. Viņš priecājas, ka sašķirotos atkritumus izved bez maksas. "Tā noteikti ir vēl papildu motivācija kaut ko darīt. Citās valstīs par šo pakalpojumu ir jāmaksā." Sekot līdzi tam, cik nedēļā vai mēnesī cilvēks saražo atkritumus, noteikti esot vieglāk, dzīvojot privātmājā vai mājā, kur ir tikai dažas ģimenes un katrai savs konteiners. "Tādā lielā daudzdzīvokļu namā, dzīvojot kopā ar citiem, tu nemaz nejūti, cik daudz saražo, un nevari saprast, ko būtu iespējams mainīt. Šī individualizētā pieeja tomēr palīdz."

L. Baštika atminas, ka sākotnēji bijis grūti aptvert, ko un kā šķirot. Esot tomēr nianses, kas jāzina. Piemēram, ka kartona olu kastītes pie šķirotajiem atkritumiem likt nevar, jo tās jau ir izgatavotas no pārstrādāta materiāla. Tāpat arī sulas pakas jāmet pie sadzīves atkritumiem, jo tās nevar pārstrādāt iekšējās folijas dēļ. Sieviete uzteic atkritumu apsaimniekošanas uzņēmuma darbinieku pozitīvo attieksmi: "Zvanīju, kad man bija kaut kas neskaidrs. Un vienmēr tur bija atsaucīgas meitenes, kas atbildēja uz maniem jautājumiem." Viņa piebilst, ka arī tas veicinājis uzsākto šķirošanu nepārtraukt.

Lāsma un Kārlis novērojuši, ka atkritumu šķirošana virtuvē palīdzot arī viņu trīs atvasēm ieviest kārtību savās mantās. "Mācām, ka katrai lietai ir sava vieta. Mašīnas liekam vienā kastē, lego – otrā un tā tālāk. Viss nav jāsamet kopā. Tā pašiem ir ērtāk, un zini, ko kur meklēt," pieredzē dalās māmiņa.

UZZIŅAI

Depozīta sistēma faktos

- Depozīta sistēmas darbību Latvijā paredzēts sākt 2023. gadā.
- Tajā tiks iekļauts šādu dzērienu iepakojums: karbonizēti un nekarbonizēti bezalkoholiskie dzērieni (minerālūdens, dzeramais ūdens, limonāde, enerģijas dzērieni, ledus tēja u.c.); alus; sidrs, alkoholiskie kokteiļi. Nav paredzēts iekļaut stipro alkoholisko dzērienu pudeles, jo to formas ir pārāk dažādas.
- Iepakojuma veidi, kas tiks iekļauti depozīta sistēmā: stikla pudeles ar tilpumu no 0,1 līdz 3 litriem; plastmasas (PET) pudeles ar tilpumu no 0,33 līdz 3 litriem; metāla pudeles ar tilpumu no 0,2 litriem līdz 1 litram.
- Cenu zīmē pie preces depozīta iepakojumā būs norādīta gan preces cena, gan atsevišķi – depozīta maksa.
- Iepakojumu nododot, patērētājs saņems vai nu depozīta maksu, vai arī čeku ar norādīto summu. To varēs izmantot par maksāšanas līdzekli, iepērkoties tirdzniecības vietās, kurās pārdod dzērienus depozīta iepakojumā. Patlaban plānots, ka par vienu iepakojumu pircējam varētu atmaksāt 10 centus.
- Pēc aptuvenām aplēsēm, Latvijā ik gadu tirgū nonāk ap 3,5 milj. PET pudeļu, skārdeņu un stikla iepakojumu.
- Plastmasa ir aptuveni 70% no Baltijas jūras piesārņojuma, lielākā daļa – dzērienu pudeles un to vāciņi.
- Igaunijā depozīta sistēmu ieviesa 2005. gadā. Ja 2003. gadā 80% ceļmalu piedrazojuma veidoja dzērienu iepakojums, tad 2007. gadā tas jau bija mazāk par 10%.
- Lietuvā depozīta sistēma darbojas kopš 2016. gada.
- Vislielākās diskusijas ir par depozīta sistēmas efektivitāti – par cik lielu daļu palielināsies savāktā dzērienu iepakojuma īpatsvars – un attiecīgi arī par sistēmas izmaksu atbilstību sasniedzamajam mērķim.

Latvijas vides aizsardzības fonds

Materiāls tapis ar Latvijas Vides aizsardzības fonda finansiālu atbalstu